

FN

FAKTA.

EN
BÄTTRE
VÄRLD

Foto: FN/Swedish Embassy

FN:S MEKANISMER FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Rådet för mänskliga rättigheter ("MR-rådet") sammanträder i Genève.

Viktigt regelverk för allas lika värde

Mänskliga rättigheter (MR) är ett av FN:s tre huvudarbetsområden. Av FN:s olika aktörer för mänskliga rättigheter har MR-rådet fått mest uppmärksamhet, men lika viktigt är högkommissariens uppdrag och det arbete som sker i de nio kommittéer som övervakar kärnkonventionerna.

De mänskliga rättigheterna reglerar förhållandet mellan statsmakten och enskilda människor. De utgör en begränsning av statens makt över individen och slår samtidigt fast vissa skyldigheter för staten. Om en kränkning sker av de mänskliga rättigheterna är det i första hand den aktuella statens ansvar att se till att den enskilde får upprättelse. Men de mänskliga rättigheterna är en internationell angelägenhet och det är därför fullt legitimt för andra stater att framföra åsikter om och försöka påverka situationen i olika länder där rättigheterna kränks.

När FN bildades 1945 var huvudaktörerna överens om att världssamfundet måste ta ett gemensamt ansvar för enskilda människors grundläggande rättigheter. Därför skapade man 1946 *Kommissionen för mänskliga rättigheter (MRK)* och gav den i uppdrag att arbeta fram *Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna ("MR-deklarationen")*. Deklarationen antogs av FN:s generalförsamling den 10 december 1948. Den formulerar i 30 artiklar de grundläggande rättigheter och friheter som tillkommer varje människa.

MR-deklarationen är idag ett moraliskt rättesnöre för hela världen.

MRK fick därefter nya uppgifter. Under närmare 20 år arbetade kommissionen med att utarbeta internationella bestämmelser (konventioner) för mänskliga rättigheter. En av de första som antogs var *Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, CERD* (1965). De mest omfattande MR-konventionerna som förhandlats fram i FN:s regi är *Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter* samt *Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter*,

båda från 1966. Den allra senaste av FN:s MR-konventioner antogs 2010 och handlar om s k försvinnanden ("enforced disappearances").

1967 fick MRK i uppdrag att även börja granska hur de länder som anslutit sig efterlevde reglerna i konventionerna. För att hantera det nya mandatet började kommissionen omorganisera sitt arbete. Specialrapportörer och arbetsgrupper utsågs och icke-statliga organisationer fick formell deltagarstatus vid kommissionens möten. För de MR-konventioner som redan antagits och som i texten hade detta angivet tillsattes kommittéer av oberoende experter för att regelbundet granska de anslutna staterna.

Även om MRK:s arbete medförde en rad framsteg för de mänskliga rättigheterna fick kommissionen under 1990-talet alltmer kritik. Till slut enades man i FN:s generalförsamling om att avskaffa MRK och ersätta det med FN:s råd för de mänskliga rättigheterna ("MR-rådet"). Detta bildades och började verka 2006. Vid sidan av MR-rådet är generalförsamlingens tredje utskott ett viktigt politiskt forum inom FN för diskussioner om mänskliga rättigheter.

FN:s högsta chef i MR-frågor är högkommissarien för mänskliga rättigheter som har sitt kontor i Genève.

Högkommissarien och dennes kontor är opolitiska och självständiga aktörer för mänskliga rättigheter (läs mer här under).

RÅDET FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

FN:s råd för mänskliga rättigheter är ett politiskt organ som bär stort ansvar för arbetet med mänskliga rättigheter inom FN. Rådet ska främja universell respekt för de mänskliga rättigheterna, behandla situationer där de kränks och ge rekommendationer till FN:s medlemsländer. Liksom sin föregångare MRK sammanträder rådet i Genève i Schweiz.

När man arbetade fram utformningen av MR-rådet var det viktigt att det skulle bli mer effektivt än MRK varit. Bland annat ville man göra om arbetsformerna och förutsättningarna för medlemskap. Rådet ska därför hålla minst tre sessioner per år om sammanlagt minst tio veckor (till skillnad från MRK som endast hade ett möte per år). Därutöver kan rådet sammankallas med kort varsel för att ta sig an kritiska MR-situationer om en av rådets medlemmar begär detta och minst

en tredjedel av medlemmarna anser det nödvändigt.

En viktig nyhet är också att rådet efter ett uppgjort schema ska granska MR-situationen i alla världens länder, i stället för att som MRK peka ut och kritisera vissa länder. Denna nya mekanism kallas *Universal Periodic Review, UPR*. Varje land granskas drygt vart fjärde år, vilket alltså innebär att en fjärdedel av världens länder genomgår granskningen under ett givet kalenderår. Sverige UPR-granskades för första gången 2010 och kommer åter att granskas i februari 2015. Länder som själva är medlemmar i rådet ska granskas någon gång under sin mandatperiod.

MR-rådet har 47 medlemmar som väljs för perioder om tre år. Platserna fördelas mellan de fem geografiska grupperna i FN och alla FN:s medlemsstater kan kandidera. Vid valet av medlemmar till MR-rådet ska särskild vikt fästas vid hur kandidaterna har bidragit till att främja och respektera de mänskliga rättigheterna och om de gjort särskilda åtaganden på MR-området. För inval till rådet krävs stöd av en absolut majoritet av FN:s medlemmar.

Tillsammans med övriga nordiska länder har Sverige kommit överens om en nordisk rotation, som innebär att ett nordiskt land kandiderar åt gången. De nordiska länderna ingår i gruppen Väst-europa, som har sju platser i rådet.

Enligt reglerna ska MR-rådets medlemmar samarbeta fullt ut med rådet och även, som framgår ovan, själva granskas under sin mandatperiod. Därmed är förhoppningen att ett medlemskap i rådet ska bidra till en positiv utveckling i de länder där mänskliga rättigheter kränks. Om ett land under sin tid i rådet ägnar sig åt grova och systematiska kränkningar av mänskliga rättigheter kan generalförsamlingen utesluta landet ur rådet. Då krävs det att två tredjedelar av närvarande medlemmar i generalförsamlingen stödjer beslutet, något som hände för första gången den 1 mars 2011 då Libyen blev uteslutet.

En viktig skillnad jämfört med tidigare är också att MR-rådets sessioner sedan starten sänds på webben. Det innebär bl a att icke-statliga organisationer som inte har möjlighet att vara på plats i Genève, t ex när deras egen regering granskas, ändå kan följa rådets arbete och se hur regeringen agerar.

Från MRK behöll man vid reformen

FN:S MR-

Generalförsamling

FN:s råd för de mänskliga rättigheter

Högkommissarien för mänskliga rättigheter

2006	Konventionen om försvinnanden
2006	Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
1990	Konventionen om migrantarbetare
1989	Konventionen om barnets rättigheter
1984	Konventionen mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling
1979	Konventionen om avskaffande av alla slags diskriminering av kvinnor
1966	Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter
1966	Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
1965	Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering
1948	Den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter

FN:s kommission för de mänskliga rättigheter

nnanden	Kommittén mot försvinnanden
eter för edsättning	Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning
ares rättigheter	Kommittén för rättigheter för migrantarbetare
rättigheter	Kommittén för barnets rättigheter
annan grym, ing eller bestraffning	Kommittén mot tortyr
fande av v kvinnor	Kommittén för avskaffande av diskriminering av kvinnor
a politiska rättigheter	Kommittén för de mänskliga rättigheterna
och kulturella rättigheter	Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
iffande av minering	Kommittén för avskaffande av rasdiskriminering

om de mänskliga rättigheterna

liga rättigheterna (1946-2005)

vissa arbetsformer, t ex de oberoende specialrapportörerna och arbetsgrupperna för olika länder och tematiska MR-frågor. För närvarande finns det rapportörer som rapporterar om 14 länder, bland dem Sudan och Iran. De 37 tematiska rapportörerna hanterar frågor som yttrandefrihet, religionsfrihet, tortyr, våld mot kvinnor, rätten till utbildning och utomrättsliga avrättningar. Rapportörerna genomför besök, påtalar MR-kränkningar samt genomför studier. Arbetet försåras då de måste ha regeringens godkännande för att besöka ett land.

HÖGKOMMISSARIEN FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Posten högkommissarie för mänskliga rättigheter inrättades av FN:s generalförsamling 1993 som ett resultat av världskonferensen om mänskliga rättigheter i Wien samma år. Syftet var att stärka FN:s kapacitet på området. Högkommissariens uppgift är att främja och skydda de mänskliga rättigheterna genom dialog med och rådgivning till FN:s medlemsländer samt genom att samordna aktiviteter inom FN-systemet som rör MR. Inrättandet av posten välkomnades långt ifrån av alla. Tvärtom såg vissa länder det som ett möjligt hot mot deras självbestämmande och nationella suveränitet. Det har därför varit viktigt ända sedan starten att arbeta för att stärka och säkra högkommissariens ställning och oberoende.

Högkommissarien har också ett eget kontor (*Office of the High Commissioner of Human Rights, OHCHR*), ofta kallat MR-kontoret, som ligger i Genève.

MR-kontoret understödjer FN:s MR-mekanismer, ger råd och praktisk hjälp till stater och arbetar på olika sätt för att främja och säkra respekten för de mänskliga rättigheterna. Kontoret är organisatoriskt en del av FN-sekretariatet men fungerar i stort sett som ett fristående organ. Undantaget är personalfrågor och budget, där kontoret är underställt generalförsamlingen.

Under Kofi Annans tid som generalsekreterare för FN lades grunden för en mer framskjuten plats för högkommissarien och OHCHR inom FN men också för MR-frågornas betydelse i stort. Kofi Annan gjorde en tydlig koppling mellan FN:s olika arbetsområden genom att slå fast att respekt för mänskliga rättigheter krävs för att uppnå både säkerhet och utveckling. Detta bidrog till att hög-

kommissarien kunde flytta fram positionerna både vad gäller staters skyldighet att skydda sin befolkning (*"responsibility to protect"*) och ambitionen att mänskliga rättigheter ska genomsyra hela FN:s verksamhet.

I juni 2014 utsåg FN:s generalförsamling enhälligt Jordaniens prins Zeid Raad Al Hussein till ny högkommissarie för mänskliga rättigheter. Han har bl a varit FN-ambassadör, ambassadör i USA, ordförande i FN:s säkerhetsråd samt haft en rad uppdrag för Internationella brottmålsdomstolen (ICC). Han tillträdde posten den 1 september och efterträdde då Navi Pillay från Sydafrika som varit högkommissarie sedan 2008.

KONVENTIONER OCH KOMMITTÉER

FN:s främsta redskap för att skydda de mänskliga rättigheterna är konventioner. 25 juridiskt bindande konventioner om mänskliga rättigheter har förhandlats fram och antagits av FN:s generalförsamling. Några av MR-konventionerna har tilläggsprotokoll som förhandlats fram i efterhand och rör specifika frågor.

Ett land som ansluter sig till en FN-konvention förbinder sig att inlemma reglerna i sin egen lagstiftning och att agera i enlighet med konventionens innehåll. Anslutningen till en konvention sker i två steg. Först *signerar* landet vilket betyder att man tillkännager att man avser att ansluta sig till den. Ett arbete med att se över lagar och regler så att de stämmer med konventionen inleds. När översynen är klar *ratificerar* landet konventionen vilket innebär att den upptas som en del av landets lagstiftning. Länder som har ratificerat en konvention kallas för konventionsstater.

Det finns möjlighet att reservera sig mot delar av konventionstexten, något som många länder utnyttjar. Ett problem med detta är att innehållet i konventionen riskerar att urholkas om länder reserverar sig mot alltför många eller alltför viktiga bestämmelser. En av de konventioner som har flest reservationer är CEDAW, konventionen om avskaffande av all form av diskriminering av kvinnor. Cirka 60 länder har reserverat sig mot delar av dess innehåll.

Nio av FN:s MR-konventioner – de s k *kärnkonventionerna* – har (som framgår ovan) en kommitté av oberoende experter knuten till sig. Experterna

sitter där i sin personliga kapacitet och är inte representanter för något land. Kommittéernas uppgift är att regelbundet granska alla stater som anslutit sig till konventionen. I konventionstexten står det hur ofta detta ska ske. Staterna måste då lämna en skriftlig rapport till kommittén där de redogör för hur arbetet med att förverkliga innehållet i konventionen fortlöper. Om kommittén anser att rapporten är oklar eller ofullständig får regeringen ta fram ett bättre underlag.

Ofta får kommittén också ta emot s k alternativrapporter eller parallellrapporter sammanställda av ickestatliga organisationer i det berörda landet. Dessa har i dagsläget stor betydelse eftersom

kommittéerna är överbelastade och har svårt att hinna kontrollera alla uppgifter som de får av regeringarna. När granskningen är gjord utfärdar kommittén rekommendationer till regeringen, s k *concluding observations*.

MR-kontoret i Genève ger administrativt stöd till granskningskommittéerna.

Svenskar som suttit med i en kommitté är bl a Peter Nobel (rasdiskrimineringskommittén), Elisabeth Palm (kommittén för medborgerliga och politiska rättigheter, den s k MR-kommittén) samt Krister Thelin (alltjämt medlem av MR-kommittén).

Den senaste i raden av kärnkonventioner handlar om s k försvinnanden. Den

Läs mer
www.fn.se/mr
och
www.ohchr.org

trädde i kraft i januari 2010 då 20 länder ratificerat den. Kommittén sammanträdde för första gången i november 2011. Sverige har fortfarande inte ratificerat konventionen men förberedande arbete för att göra det pågår.

DET HÄR KAN DU GÖRA:

Stöd det viktiga arbetet för mänskliga rättigheter. Här är några förslag på vad du kan göra:

Ställ en fråga till din kommun!

Även i Sverige finns mycket att göra när det gäller mänskliga rättigheter. Negativa attityder och intolerans mot personer som upplevs som "icke-svenska" är t ex ett stort problem i hela samhället. Följden blir att dessa människor blir diskriminerade, bl a på bostads- och arbetsmarknaden. Människor bor och lever i kommuner och därför är kommunala aktörer avgörande för hur samhället lyckas motverka diskriminering. Ställ en fråga till din kommun om hur den jobbar för mänskliga rättigheter och mot främlingsfientlighet och intolerans – t ex under kommunfullmäktiges allmänna frågestund eller via kommunens webbsida.

Arbeta med mänskliga rättigheter i din FN-förening!

FN-föreningarnas lokala arbete utgör grunden för hela FN-rörelsen. Varje förening beslutar självständigt om sin verksamhet. Att engagera sig i FN-rörelsen är berikande på många sätt. Det ger möjlighet att möta nya människor, att påverka och framför allt att bidra till det viktiga arbetet för en bättre värld. Den som är aktiv i FN-rörelsen är en del av en internationell rörelse med förgreningar i ca 100 länder. Bara fantasin och ekonomin begränsar vad som lokalt kan göras för att uppmärksamma betydelsen av de mänskliga rättigheterna. Som inspiration finns några uppslag till aktiviteter på vår hemsida: www.fn.se/manskligarattigheter

Köp vårt armband mot barnäktenskap!

Barnäktenskap och könsstympning är verklighet för många flickor världen över. Därför har Snö of Sweden och FN-förbundet tagit fram ett exklusivt armband som säljs till förmån för kampanjen Flicka. Stöd FN:s arbete för flickors rättigheter i Etiopien! Köp armbandet på www.fn.se/butik

Klicka in och bidra till en bättre värld

Bli medlem
i FN-förbundet!

Ring 08-462 25 40
eller ansök på fn.se